مهمان و مهمانی در آیین‌های مهرگانی و سده‌های دور؛ گفت‌وگو با پژوهشگر فرهنگ عامه

گفت‌وگوی مهتاب نیک‌پی با دکتر فرهاد رهنمای پیمانه درباره تغییر نقش میزبان و مهمان در جشن‌های پاییزی؛ از سفره‌های همگانی تا مهمانی‌های خصوصی

مهتاب نیک‌پی ـ پیمانه

پیمانه: در آیین‌های مهرگانی و سده، مرز میان میزبان و مهمان چگونه ترسیم می‌شد؟

دکتر رهنما: در این آیین‌ها مرز ثابتی وجود نداشت. هر خانه‌ای که سفره می‌گشود، لحظه‌ای میزبان بود و لحظه‌ای دیگر مهمان. همسایه‌ها، خویشان و حتی غریبه‌ها پشت یک سفره می‌نشستند و همین درهم‌تنیدگی باعث می‌شد کسی احساس بیگانگی نکند. در سده، آتش‌افروزی بزرگ‌ترین نمونه است. مردم از خانه‌های مختلف هیزم می‌آوردند و کنار هم آتش می‌افروختند. این کار نشان می‌داد که گرما و روشنایی از تقسیم به دست می‌آید، نه از انباشت.

پیمانه: برخی می‌گویند این آیین‌ها امروز معنای خود را از دست داده‌اند. نظر شما چیست؟

دکتر رهنما: معنا تغییر کرده، اما از بین نرفته است. امروز بسیاری از ما سفره‌هایمان را در خانه‌های بسته پهن می‌کنیم و کمتر با همسایه‌هایمان هم‌سفره می‌شویم. این یعنی از دست دادن بخشی از همان حس تعلق. با این حال، نیاز به دور هم جمع شدن هنوز در ما زنده است. کافی است ببینیم چه تعداد از دعوت‌های خصوصی ما در همین روزها شکل می‌گیرد.

پیمانه: نقش زنان در این آیین‌ها چگونه بوده است؟

دکتر رهنما: زنان همیشه ستون پنهان این سفره‌ها بوده‌اند. تهیه خوراک، نگهداری دانه‌ها و آماده‌کردن غذا برای جمع بزرگ، همه بر دوش آن‌ها بود. متأسفانه در بسیاری از روایت‌های رسمی، این نقش کمرنگ شده است. وقتی از مهمانی حرف می‌زنیم، باید به کسانی که پشت صحنه کار کرده‌اند هم توجه کنیم.

پیمانه: اگر بخواهیم امشب یک مهمانی کوچک در خانه برگزار کنیم، چه توصیه‌ای دارید؟

دکتر رهنما: کمتر تشریفات، بیشتر گفت‌وگو. سفره‌ای ساده با غذاهایی که همه در تهیه‌اش کمک کرده‌اند، صمیمیت بیشتری می‌سازد. و مهم‌تر از همه، اجازه دهید مهمان‌ها هم کاری انجام دهند؛ حتی اگر فقط ظرف‌ها را کنار ببرند. همین مشارکت کوچک، حس تعلق را عمیق‌تر می‌کند.

مهمان و مهمانی در سده‌های نخست هجری

در سده‌های نخست هجری، مهمانی تنها دیدار دوستان نبود، بلکه نهادی اجتماعی بود که پیوند میان خاندان‌ها، همسایگان و حتی غریبه‌ها را استوار می‌کرد. این گزارش به بررسی آداب، شرایط و پیامدهای مهمان‌نوازی در جامعه‌ای می‌پردازد که در آن سفره گشودن، گاه از خانه گذشته و به مسجد و کوچه رسیده است.

نوشتهٔ مهتاب نیک‌پی ـ گروه فرهنگ

۲ بهمن ۱۴۰۱ ـ ۲۵ دقیقه مطالعه

در سده‌های نخست هجری، مهمان‌نوازی تنها یک فضیلت اخلاقی نبود؛ شرط بقا در جامعه‌ای بود که راه‌ها ناامن، سفر پرهزینه و اعتماد میان مردم شکننده بود. از همین رو، دعوت به سفره معنایی فراتر از سیر کردن شکم داشت. میزبان با گشودن در خانه، آبروی خود را گرو می‌گذاشت و مهمان با پذیرفتن دعوت، پیمان نانوشته‌ای را می‌پذیرفت که تا چند روز پس از جدایی نیز پابرجا می‌ماند.

در منابع این دوره، آداب مهمانی با دقت فراوان ثبت شده است. نخستین نکته، زمان دعوت است. دعوت‌های شتاب‌زده نشانهٔ بی‌احترامی شمرده می‌شد و میزبان عاقل کسی بود که دست‌کم سه روز پیش از مهمانی، مهمان را آگاه می‌کرد. این فاصله به مهمان فرصت می‌داد تا کار و زندگی خود را سامان دهد و میزبان را از زحمت بیهوده برهاند. در مقابل، رد کردن دعوت بدون عذر موجه، رنجش پنهان ایجاد می‌کرد که گاه سال‌ها در دل می‌ماند.

پوشش و ظاهر نیز نشانه‌ای از احترام بود. مهمان نباید با لباس کار یا ژنده به مجلس می‌رفت، و میزبان نیز موظف بود برای مهمان جامهٔ تمیز و مناسب فراهم کند. در برخی خانه‌ها رسم بود که مهمان پیش از ورود، کفش خود را بیرون در می‌گذاشت تا نشانهٔ تواضع باشد. این جزئیات کوچک، در واقع زبان رمزی بودند که هر دو طرف آن را خوب می‌فهمیدند.

سفره‌ها معمولاً ساده اما پرخیر و برکت بودند. نان، سبزی، شیر، خرما و گاه گوشت بره یا مرغ، غذاهای رایج مهمانی‌ها را تشکیل می‌دادند. میزبان می‌کوشید سفره را بیش از حد رنگین نکند تا مهمان احساس شرمندگی نکند، اما آن‌قدر هم کم نمی‌گذاشت که بخل به او نسبت داده شود. نوشیدن آب پس از غذا، و گاه شربت‌های خنک در تابستان، نشانهٔ پایان مهمانی بود و مهمان می‌دانست که وقت رفتن فرا رسیده است.

مهمان‌ها به سه دسته تقسیم می‌شدند: آشنایان نزدیک، غریبه‌ها و کسانی که به‌طور ویژه دعوت می‌شدند تا دربار یا بزرگان را گرامی بدارند. دسته سوم اغلب با تشریفات بیشتری همراه بود و گاه میزبان ناچار می‌شد برای پذیرایی از آنان، از بودجهٔ خانه فراتر برود. این کار نشان می‌داد که مهمانی تنها یک رویداد خصوصی نیست، بلکه ابزاری برای حفظ جایگاه اجتماعی نیز هست.

در مقابل، مهمان نیز وظایفی داشت. او نباید بی‌خبر سر سفره می‌نشست، باید در گفت‌وگوها بیش از حد پرحرفی نمی‌کرد و پیش از همه دست از غذا نمی‌کشید. ترک زودهنگام مجلس، حتی اگر دلیل موجه داشت، گاه به‌عنوان بی‌ادبی تعبیر می‌شد. به همین دلیل، بسیاری از مهمان‌ها با دقت زیاد رفتار می‌کردند تا اعتبار خود را نزد میزبان و دیگران از دست ندهند.

در سده‌های بعد، با گسترش شهرها و تغییر شیوه زندگی، بسیاری از این آداب دگرگون شد و مهمانی‌ها از فضای خانه به مجالس بزرگ‌تر منتقل شد. با این حال، روح اصلی آن‌ها تا مدت‌ها همان باقی ماند: ساختن پیوند، حفظ آبرو و نشان دادن اینکه در این جامعه، هیچ‌کس تنها نیست.

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان تعطیل شد

شهرداری: ۱۲ غرفه به مجتمع تجاری منتقل می‌شود

گروه شهر ـ ۲۵ دی ۱۴۰۱

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان، که بیش از ۷۰ سال در این محله فعالیت داشت، روز شنبه برای همیشه تعطیل شد. این بازار که در دهه‌های اخیر بارها با اعتراض همسایگان روبه‌رو شده بود، سرانجام با حکم شهرداری منطقه ۱۲ جمع شد. فروشندگان می‌گویند از ماه‌ها پیش از تصمیم خبر داشته‌اند، اما بسیاری هنوز نمی‌دانند محل تازه کجا خواهد بود.

به گفته مسئولان، ۱۲ غرفه از این بازار به مجتمع تجاری کاه‌فروشان منتقل می‌شود که در فاصله حدود ۱۵ دقیقه پیاده‌روی قرار دارد. این مجتمع سال‌ها خالی مانده بود و قرار است از اسفند امسال فعالیت خود را آغاز کند. شهرداری می‌گوید فروشندگان قدیمی بازار در اولویت انتخاب غرفه‌ها هستند و تخفیف ویژه‌ای برای آنان در نظر گرفته شده است.

با این حال، بسیاری از صاحبان غرفه‌ها از این طرح راضی نیستند. بسیاری از آنان بیش از ۲۰ سال است که در همین مکان کار می‌کنند و مشتریان خود را دارند. به گفته آن‌ها، مشتری پرنده و دانه معمولاً برای خرید خاص به بازار می‌آید و حاضر نیست برای یک خرید کوتاه مسیر طولانی را طی کند. به همین دلیل، انتقال بازار به مکانی دورتر، به معنای کاهش شدید درآمد آنان است.

یکی از فروشندگان که ۳۲ سال سابقه کار در این بازار دارد، گفت: «ما جایی نمی‌رویم که مشتری نداشته باشد. اگر کسی می‌خواهد ما را از اینجا بیرون کند، باید برای ما جای دیگری پیدا کند.» او افزود که بسیاری از همکارانش به دلیل هزینه‌های بالای اجاره در مجتمع جدید، تصمیم به تعطیل کار گرفته‌اند.

در مقابل، ساکنان محله از جمع‌شدن بازار ابراز خرسندی کرده‌اند. آنان می‌گویند صبح‌های جمعه به دلیل ازدحام خودرو و آلودگی صوتی، زندگی در کوچه‌های اطراف دشوار شده است. شهرداری نیز اعلام کرده است که پس از انتقال، ساماندهی ترافیک در محدوده بازار قدیم انجام خواهد شد.

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان تعطیل شد

شهرداری: ۱۲ غرفه به مجتمع تجاری منتقل می‌شود

گروه شهر ـ ۲۵ دی ۱۴۰۱

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان، که بیش از ۷۰ سال در این محله فعالیت داشت، روز شنبه برای همیشه تعطیل شد. این بازار که در دهه‌های اخیر بارها با اعتراض همسایگان روبه‌رو شده بود، سرانجام با حکم شهرداری منطقه ۱۲ جمع شد. فروشندگان می‌گویند از ماه‌ها پیش از تصمیم خبر داشته‌اند، اما بسیاری هنوز نمی‌دانند محل تازه کجا خواهد بود.

به گفته مسئولان، ۱۲ غرفه از این بازار به مجتمع تجاری کاه‌فروشان منتقل می‌شود که در فاصله حدود ۱۵ دقیقه پیاده‌روی قرار دارد. این مجتمع سال‌ها خالی مانده بود و قرار است از اسفند امسال فعالیت خود را آغاز کند. شهرداری می‌گوید فروشندگان قدیمی بازار در اولویت انتخاب غرفه‌ها هستند و تخفیف ویژه‌ای برای آنان در نظر گرفته شده است.

با این حال، بسیاری از صاحبان غرفه‌ها از این طرح راضی نیستند. بسیاری از آنان بیش از ۲۰ سال است که در همین مکان کار می‌کنند و مشتریان خود را دارند. به گفته آن‌ها، مشتری پرنده و دانه معمولاً برای خرید خاص به بازار می‌آید و حاضر نیست برای یک خرید کوتاه مسیر طولانی را طی کند. به همین دلیل، انتقال بازار به مکانی دورتر، به معنای کاهش شدید درآمد آنان است.

یکی از فروشندگان که ۳۲ سال سابقه کار در این بازار دارد، گفت: «ما جایی نمی‌رویم که مشتری نداشته باشد. اگر کسی می‌خواهد ما را از اینجا بیرون کند، باید برای ما جای دیگری پیدا کند.» او افزود که بسیاری از همکارانش به دلیل هزینه‌های بالای اجاره در مجتمع جدید، تصمیم به تعطیل کار گرفته‌اند.

در مقابل، ساکنان محله از جمع‌شدن بازار ابراز خرسندی کرده‌اند. آنان می‌گویند صبح‌های جمعه به دلیل ازدحام خودرو و آلودگی صوتی، زندگی در کوچه‌های اطراف دشوار شده است. شهرداری نیز اعلام کرده است که پس از انتقال، ساماندهی ترافیک در محدوده بازار قدیم انجام خواهد شد.

مهمان و مهمانی در سده‌های نخست هجری

در سده‌های نخست هجری، مهمانی تنها دیدار دوستان نبود، بلکه نهادی اجتماعی بود که پیوند میان خاندان‌ها، همسایگان و حتی غریبه‌ها را استوار می‌کرد. این گزارش به بررسی آداب، شرایط و پیامدهای مهمان‌نوازی در جامعه‌ای می‌پردازد که در آن سفره گشودن، گاه از خانه گذشته و به مسجد و کوچه رسیده است.

نوشتهٔ مهتاب نیک‌پی ـ گروه فرهنگ

۲ بهمن ۱۴۰۱ ـ ۲۵ دقیقه مطالعه

در سده‌های نخست هجری، مهمان‌نوازی تنها یک فضیلت اخلاقی نبود؛ شرط بقا در جامعه‌ای بود که راه‌ها ناامن، سفر پرهزینه و اعتماد میان مردم شکننده بود. از همین رو، دعوت به سفره معنایی فراتر از سیر کردن شکم داشت. میزبان با گشودن در خانه، آبروی خود را گرو می‌گذاشت و مهمان با پذیرفتن دعوت، پیمان نانوشته‌ای را می‌پذیرفت که تا چند روز پس از جدایی نیز پابرجا می‌ماند.

در منابع این دوره، آداب مهمانی با دقت فراوان ثبت شده است. نخستین نکته، زمان دعوت است. دعوت‌های شتاب‌زده نشانهٔ بی‌احترامی شمرده می‌شد و میزبان عاقل کسی بود که دست‌کم سه روز پیش از مهمانی، مهمان را آگاه می‌کرد. این فاصله به مهمان فرصت می‌داد تا کار و زندگی خود را سامان دهد و میزبان را از زحمت بیهوده برهاند. در مقابل، رد کردن دعوت بدون عذر موجه، رنجش پنهان ایجاد می‌کرد که گاه سال‌ها در دل می‌ماند.

پوشش و ظاهر نیز نشانه‌ای از احترام بود. مهمان نباید با لباس کار یا ژنده به مجلس می‌رفت، و میزبان نیز موظف بود برای مهمان جامهٔ تمیز و مناسب فراهم کند. در برخی خانه‌ها رسم بود که مهمان پیش از ورود، کفش خود را بیرون در می‌گذاشت تا نشانهٔ تواضع باشد. این جزئیات کوچک، در واقع زبان رمزی بودند که هر دو طرف آن را خوب می‌فهمیدند.

سفره‌ها معمولاً ساده اما پرخیر و برکت بودند. نان، سبزی، شیر، خرما و گاه گوشت بره یا مرغ، غذاهای رایج مهمانی‌ها را تشکیل می‌دادند. میزبان می‌کوشید سفره را بیش از حد رنگین نکند تا مهمان احساس شرمندگی نکند، اما آن‌قدر هم کم نمی‌گذاشت که بخل به او نسبت داده شود. نوشیدن آب پس از غذا، و گاه شربت‌های خنک در تابستان، نشانهٔ پایان مهمانی بود و مهمان می‌دانست که وقت رفتن فرا رسیده است.

مهمان‌ها به سه دسته تقسیم می‌شدند: آشنایان نزدیک، غریبه‌ها و کسانی که به‌طور ویژه دعوت می‌شدند تا دربار یا بزرگان را گرامی بدارند. دسته سوم اغلب با تشریفات بیشتری همراه بود و گاه میزبان ناچار می‌شد برای پذیرایی از آنان، از بودجهٔ خانه فراتر برود. این کار نشان می‌داد که مهمانی تنها یک رویداد خصوصی نیست، بلکه ابزاری برای حفظ جایگاه اجتماعی نیز هست.

در مقابل، مهمان نیز وظایفی داشت. او نباید بی‌خبر سر سفره می‌نشست، باید در گفت‌وگوها بیش از حد پرحرفی نمی‌کرد و پیش از همه دست از غذا نمی‌کشید. ترک زودهنگام مجلس، حتی اگر دلیل موجه داشت، گاه به‌عنوان بی‌ادبی تعبیر می‌شد. به همین دلیل، بسیاری از مهمان‌ها با دقت زیاد رفتار می‌کردند تا اعتبار خود را نزد میزبان و دیگران از دست ندهند.

در سده‌های بعد، با گسترش شهرها و تغییر شیوه زندگی، بسیاری از این آداب دگرگون شد و مهمانی‌ها از فضای خانه به مجالس بزرگ‌تر منتقل شد. با این حال، روح اصلی آن‌ها تا مدت‌ها همان باقی ماند: ساختن پیوند، حفظ آبرو و نشان دادن اینکه در این جامعه، هیچ‌کس تنها نیست.

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان تعطیل شد

شهرداری: ۱۲ غرفه به مجتمع تجاری منتقل می‌شود

گروه شهر ـ ۲۵ دی ۱۴۰۱

بازار پرنده‌فروشان میدان کاه‌فروشان، که بیش از ۷۰ سال در این محله فعالیت داشت، روز شنبه برای همیشه تعطیل شد. این بازار که در دهه‌های اخیر بارها با اعتراض همسایگان روبه‌رو شده بود، سرانجام با حکم شهرداری منطقه ۱۲ جمع شد. فروشندگان می‌گویند از ماه‌ها پیش از تصمیم خبر داشته‌اند، اما بسیاری هنوز نمی‌دانند محل تازه کجا خواهد بود.

به گفته مسئولان، ۱۲ غرفه از این بازار به مجتمع تجاری کاه‌فروشان منتقل می‌شود که در فاصله حدود ۱۵ دقیقه پیاده‌روی قرار دارد. این مجتمع سال‌ها خالی مانده بود و قرار است از اسفند امسال فعالیت خود را آغاز کند. شهرداری می‌گوید فروشندگان قدیمی بازار در اولویت انتخاب غرفه‌ها هستند و تخفیف ویژه‌ای برای آنان در نظر گرفته شده است.

با این حال، بسیاری از صاحبان غرفه‌ها از این طرح راضی نیستند. بسیاری از آنان بیش از ۲۰ سال است که در همین مکان کار می‌کنند و مشتریان خود را دارند. به گفته آن‌ها، مشتری پرنده و دانه معمولاً برای خرید خاص به بازار می‌آید و حاضر نیست برای یک خرید کوتاه مسیر طولانی را طی کند. به همین دلیل، انتقال بازار به مکانی دورتر، به معنای کاهش شدید درآمد آنان است.

یکی از فروشندگان که ۳۲ سال سابقه کار در این بازار دارد، گفت: «ما جایی نمی‌رویم که مشتری نداشته باشد. اگر کسی می‌خواهد ما را از اینجا بیرون کند، باید برای ما جای دیگری پیدا کند.» او افزود که بسیاری از همکارانش به دلیل هزینه‌های بالای اجاره در مجتمع جدید، تصمیم به تعطیل کار گرفته‌اند.

در مقابل، ساکنان محله از جمع‌شدن بازار ابراز خرسندی کرده‌اند. آنان می‌گویند صبح‌های جمعه به دلیل ازدحام خودرو و آلودگی صوتی، زندگی در کوچه‌های اطراف دشوار شده است. شهرداری نیز اعلام کرده است که پس از انتقال، ساماندهی ترافیک در محدوده بازار قدیم انجام خواهد شد.